

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

YTTRANDE
Stockholm 2016-03-08

Dnr Ku2015/02515/KL

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Betänkandet SOU 2015:89 Museiutredningen. Ny museipolitik

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens (KSLA) uppgift är att med stöd av vetenskap och praktisk erfarenhet till samhällets gagn främja jordbruk och skogsbruk samt därtill knuten verksamhet. I akademiens uppdrag ingår bland annat att avge yttranden beträffande utredningsförslag. KSLA har nu beretts tillfälle att yttra sig över ”Museiutredningen. Ny museipolitik, SOU 2015:89”.

Sammanfattning

KSLA är positiv till förslaget att inrätta en ny museilag och en ny museimyndighet och delar också utredningens bedömning att inte några organisatoriska förändringar behövs vad gäller museernas antal och organisatoriska tillhörighet. KSLA ser också positivt på att museer i det allmänna museiväsendet ska upprätthålla hög kompetens och bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad inom sina respektive ämnesområden.

KSLA har dock några invändningar:

För det första menar vi att definitionen av museum är alldeles för snäv.

För det andra menar vi att de naturvetenskapliga samlingarna vid landets universitet överhuvudtaget inte har berörts, varför KSLA föreslår att kompletterande utredning beträffande naturvetenskapliga samlingar bör göras.

För det tredje ställer vi oss tveksamma till hur sakkunskapen nyttjats i utredningsarbetet.

För det fjärde menar vi att utredningen underskattar själva samlingarnas betydelse för museiverksamheten.

Naturvetenskapliga museer

Genom att utredningsuppdragets fokus ligger på kulturhistoria, och utredningens snäva syn på att omfatta enbart statliga museer under kulturdepartementet (de 14 så kallade centralmuseerna) ges inte tillräckligt utrymme för naturvetenskapliga samlingar och inget utrymme alls för levande biologiska samlingar.

I utredningen sker en överbetoning av betydelsen av utställningsverksamheten. I förslaget till museilag 2§ sägs ”Med ett museum avses i denna lag en institution som bedriver utställningsverksamhet som är öppen för allmänheten och som har avlönad personal.” En mer naturlig definition borde vara ”Ett museum är en institution som äger eller förvaltar samlingar av betydelse. Museer har vanligen utställningsverksamhet.” Såväl ICOMs definition på sid 267 som Nationalencyklopediens definition är bättre än den som föreslagits av utredningen.

I direktiven sägs att utredaren ska ”analysera och lämna förslag på hur myndighets- och institutionsstrukturen för de berörda museiinstitutionerna inom Kulturdepartementets ansvarsområde kan förändras i syfte att uppnå högre effektivitet”. KSLA vill tydliggöra att det inom särskilt Utbildningsdepartementet men även Näringsdepartementet finns betydande och viktiga samlingar kopplade till universiteten, vilka inte nämns i utredningen.

Med den föreslagna definitionen får t ex Lunds biologiska museum, de stora herbarierna vid Göteborgs och Umeå universitet och samlingarna vid Sveriges lantbruksuniversitet inte kallas museer då de inte har någon utställningsverksamhet. Lunds biologiska museum har med sina drygt 13 miljoner kollektioner fler kollektioner än centralmuseet Naturhistoriska riksmuseet. Här finns bland annat Nordens största insektssamling och Agardhs algherbarium om 50 000 kollektioner vilket är världens viktigaste algsamling – av lika stor betydelse för vetenskapen som Linnés växtsamling i London. I Lunds fall lades den permanenta utställningsverksamheten ned för några år sedan då universitetet inte ansåg sig ha råd eller anledning att bekosta utställningar för allmänheten. Med den föreslagna definitionen skulle Sveriges största biologiska samlingar – av stor global betydelse - inte längre vara ett museum!

Trots utredningens exkluderande syn på naturvetenskaperna anges att den föreslagna museilagen ska gälla för ”det allmänna museiväsendet” och att ”Det allmänna museiväsendet består av alla offentligt styrda museer och utgörs av:

- Statliga museer
- Regionala museer, kommunala museer och
- Övriga offentligt styrda museer.”

Härav framgår att museilagen ska gälla även för universitetens museer. I realiteten handlar utredningen emellertid endast om de 14 centralmuseerna samtidigt som den bedömer att det torde finnas ca 3 000 museer av varierande dignitet i Sverige.

KSLA menar att frågan om naturvetenskapliga samlingar blivit styvmoderligt behandlade av utredarna. Utredarna har till exempel inte kontaktat NAMSA (De Naturhistoriska museernas samarbetsorganisation) och SAMSA (den nationella samlingsvårdsgruppen) vilka inte heller är remissinstanser. Utredningen refererar inte heller till den omfattande genomgång av landets biologiska samlingar som nyligen gjorts (Ingelög, T., 2013. *Skatter i vått och torrt – Biologiska samlingar i Sverige*. Uppsala, Artdatabanken, SLU).

Samlingarnas betydelse

KSLA vill rikta kritik mot avsaknaden av levande samlingar som genbanker, klonarkiv mm i utredningen. En belysning av att samlingar kan ha olika stor internationell betydelse –

vetenskapligt och från andra aspekter – borde också ha beaktats. Det mest påtagliga exemplet på detta är alla de *typer* (*typexemplar*, *typmaterial*) d.v.s. exemplar av ett taxon (vanligen art) på vilket den vetenskapliga beskrivningen och namngivningen baserats. Typer är basen i biologisk forskning och är oersättliga. Tack vare lång tradition (från Linné och till våra dagar), framstående forskare och upptäcktsresande hyser Sverige fler typexemplar än många andra länder och materialet är också insamlat i många länder. Över huvud taget finns stora samlingar i Sverige från bland annat Sydamerika, Asien och Australien. På grund av Konventionen om biologisk mångfald kan sådana inte längre ersättas om de skulle gå förlorade.

Sverige har ett internationellt moraliskt ansvar att vårda dessa samlingar och alla typexemplar på bästa möjliga sätt och möjliggöra att det internationella forskarsamhället kan nyttja dem. Med anledning av utredningen inte behandlat de naturvetenskapliga samlingarna anser därför KSLA att ny utredning som fokuserar på dessa behövs.

Tillgängliggörande

KSLA anser att det bör utredas hur naturvetenskapliga samlingar kan digitaliseras och därmed göras tillgängliga för forskare och allmänhet inom rimlig tid. Detta kan inte göras inom ramen för de flesta museers befintliga resurser.

Att registrera och digitalisera museernas föremål i databaser är nödvändigt om man vill tillgängliggöra dem för allmänhet, forskare och museernas egen personal. Av t ex de ca 33 miljonerna kollektionerna i Sveriges biologiska samlingar är knappt 20 % digitaliserade. Det återstår ett arbete i storleksordningen 500 -1000 årsverken. Med dagens resurser kommer det att ta många decennier eller mer innan detta arbete är gjort. Detta antyds i utredningen men inte i klartext (sid 110, 233). Museernas digitalisering håller därmed inte jämn takt med den digitala utvecklingen i samhället i övrigt.

Samlingarnas vårdbehov

KSLA anser det nödvändigt att också utreda vårdsituationen för de naturvetenskapliga samlingarna och hur de kan få ändamålsenliga lokaler, något som Museiutredningen inte gjort. Vi delar därmed inte dess uppfattning om att det framför allt är resurser för större samverkansprojekt mellan museer som saknas även om sådana medel också behövs.

Grunden för all museiverksamhet måste vara att dess samlingar förvaras i lämpliga lokaler och får en ändamålsenlig vård samt att de på olika sätt görs tillgängliga för forskare över hela världen, liksom för den svenska allmänheten. Över huvudtaget får man intrycket av utredningen att det mesta fungerar bra. Så är inte alltid fallet vad gäller biologiska samlingar. Att utredningen inte lyft fram de stora behov som museerna har vad gäller lokaler, samlingsvård och digitalisering kan hänföras till det olyckliga utredningsdirektivet ”att kostnadsramarna för kulturpolitiken ska vara oförändrade”. T.ex. har centralmuseet för biologiska samlingar, Naturhistoriska riksmuseet, lokaler som är långt ifrån ändamålsenliga. De kan inte klimatregleras, något som för övrigt inte låter sig göras i efterhand av byggnadstekniska skäl. Och skadegörare kan via ålderdomliga ventilationssystem ta sig fram mellan lokaler i husen. År 2012 skedde ett omfattande angrepp av skadegörare i Naturhistoriska riksmuseets svampherbarium. Ca 117 000 kollektioner fick gås igenom och åtgärdas genom rensning och djupfrysning - ett stort, tidsödande och dyrt arbete för att rädda

så mycket som möjligt av det angripna materialet. Det får anses stå helt klart att åtminstone Naturhistoriska riksmuseet inte uppfyller sitt uppdrag på ett acceptabelt sätt.

Gallring

KSLA vill betona betydelsen av att tydliga bestämmelser införs rörande museernas gallring och avyttring av föremål. Museer har inte kompetens inom alla områden. Det är svårt att bedöma även för utbildad personal vad som kan gallras ut och vad som ska sparas. Möjligheten att kunna gallra kan medföra risk att särskilt icke utställningsbara eller försäljningsbara föremål kan komma att gallras och destrueras.

Många museer, även de kulturhistoriska, har svårgripbara ”massamlingar” vilka sällan lämpar sig för utställning men har internationell forskningspotential. Genom underökning och forskning på till exempel jordprover, makrofossil och animalosteologiska material från utomeuropeiska arkeologiska uppdrag kan ny kunskap om världen vinnas, genom samarbete med naturvetenskaperna också vad gäller dessa samlingar.

I Sverige finns ingen akademisk utbildning eller forskning inriktad på materiell kultur utanför Europa/Medelhavsområdet och har därför inga starka röster som talar för vikten att bevara och tillgängliggöra sådant material för forskning. Detsamma gäller fragmentariskt arkeologiskt textilt material som inte är ”utställningsbart” men som visat sig kunna ge ny kunskap kring djurhållning och handel. Även icke utställningsbart massmaterial i form av keramikskärvor från förvaringskärl kan genom analyser av insidans avlagringar ge ny kunskap om mathållning. När sådant material förvaltas av institutioner som saknar kompetens på forskningsfrågorna löper massamlingarna fara då behov att mer plats i hyllorna förenas med ett tydligt mandat att destruera.

Samverkan

Det är positivt att medel anslås till samverkansprojekt men dessa bör inte bara få användas till projekt mellan museerna och vi välkomnar förslag till tvärvetenskapliga upplägg och nya samarbeten (avsnitt 9.1.4, Hållbar utveckling). Museer måste kunna arbeta också med andra, t ex vetenskapliga, institutioner och organisationer. De 28 milj kr bör få användas även till sådant samarbete.

Forskning och förmedling

Museerna är särskilt lämpade att informera allmänheten om forskning. Vi anser därför att, förutom den museistatistik som samlas in rörande antalet besökare, bör även från varje museum uppgifter lämnas om antalet vetenskapliga och andra publikationer som kommit ut där material från museerna nyttjats.

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

Lisa Sennerby Forsse
Akademiens preses

Carl-Anders Helander
Akademiens sekreterare och VD